

GEVANGENISWEZEN

INLEIDING

Detentieplaatsen in België worden sinds lang geteisterd door ernstige tekortkomingen. Opeenvolgende regeringen zijn niet in geslaagd deze problemen het hoofd te bieden. Het wordt hoog tijd dat het gevangeniswezen als een prioriteit wordt beschouwd.

Hoewel België een wet heeft die de rechtspositie van gedetineerden regelt, namelijk de Wet Dupont van 12 januari 2005, blijven nog tal van artikels van deze wet, die onder meer moeten zorgen voor efficiënte klachten- en controlemechanismes voor gedetineerden, dode letter. Amnesty International roept de Belgische autoriteiten op om er zo spoedig mogelijk voor te zorgen dat deze artikelen in werking treden.

De aanhoudende overbevolking en de slechte materiële omstandigheden in vele gevangenissen zijn zeer problematisch en leiden tot schendingen van mensenrechten, meer bepaald van het verbod op een wrede, onmenselijke en ontorende behandeling en bestraffing. Dit onder meer doordat allerlei beperkingen worden opgelegd, zoals een beperkte toegang tot de gemeenschapsruimte, werk, douches, toiletten, sportruimte en zelfs medische en sociale diensten. Reeds verschillende keren werd België hiervoor op de vingers getikt door internationale controlemechanismes zoals de Verdragsorganen en ook door het Europees Hof voor de rechten van de Mens.

Bovendien leidt deze situatie tot grote onvrede bij het gevangenispersoneel over de werkdruk, veiligheid en werkomstandigheden. Die onvrede leidt op haar beurt tot tal van stakingen die door politiediensten moeten worden opgevangen, die daarvoor echter niet zijn opgeleid. Er is nood aan een efficiënte oplossing die zorgt voor een gegarandeerd minimumniveau van dienstverlening gedurende dergelijke stakingen.

Tot slot wijst Amnesty International er op dat ook de situatie van geïnterneerden dient te verbeteren. Deze worden nog al te vaak vastgehouden in psychiatrische vleugels van gevangenissen of in celblokken bij reguliere gevangenen, in plaats van in speciaal daarvoor ingerichte psychiatrische instellingen.

AMNESTY INTERNATIONAL
VLAANDEREN VZW
Kerkstraat 156
B - 2060 Antwerpen
T: +32 (0)3 271 16 16
F: +32 (0)3 235 78 12
E: amnesty@aivl.be
W: www.amnesty.be

AMNESTY
INTERNATIONAL

RECHTSPOSITIE VAN GEDETINEERDEN

AANBEVELINGEN

Amnesty International beveelt aan om:

- de bepalingen van de wet Dupont die gericht zijn op het verzekeren van een menswaardig bestaan voor de gevangenen, op de re-integratie en rehabilitatie en op een efficiënt klachten- en controlemechanisme in werking te doen treden
- het Optioneel protocol bij het VN-Verdrag tegen Foltering zonder verdere vertraging te ratificeren en het daarin voorziene Nationaal Preventiemechanisme op te richten – bijvoorbeeld als onderdeel van het Nationaal Mensenrechteninstituut.

Om deze vereisten te kunnen waarmaken, zijn budgettaire inspanningen nodig.

De rechten van Belgische gevangenen zijn vervat in de wet inzake het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005, beter bekend als de Wet Dupont. Deze wet zet uiteen wat de rechtspositie van gedetineerden is en welke regels van toepassing zijn op de gevangenisadministratie.ⁱ Amnesty International verwelkomde het wettelijk verankeren van gedetailleerde regels voor het leven in gevangenissen, aangezien dit hierdoor niet louter meer overgelaten wordt aan de discretionaire bevoegdheid van de gevangenisautoriteiten.ⁱⁱ

Door deze wet dienen de omstandigheden waarin gevangenisstraffen uitgezeten moeten worden te beantwoorden aan de menselijke waardigheid. De wet zet de rechten van gedetineerden met betrekking tot juridische hulp, materiële omstandigheden, contact met de buitenwereld, vrijheid van meningsuiting, religie, arbeid, sociale zekerheid, gezondheidszorg e.d.m. uiteen. Deze rechten tezamen garanderen een opsluiting in overeenstemming met de menselijke waardigheid.

Sinds de totstandkoming van deze wet in 2005 werden tal van bepalingen gewijzigd, waardoor de rechten van gedetineerden soms beperkter werden dan voorheen voorzien. Bovendien zijn verschillende belangrijke bepalingen van deze wet nog niet van kracht geworden.ⁱⁱⁱ Amnesty International benadrukt dan ook dat deze artikels moeten worden geïmplementeerd. Het gaat in het bijzonder om de oprichting van adviesorganen (art. 7), van een centraal toezichtorgaan (art. 26-27 en 29-31) en van klachtenprocedures voor gevangenen (art. 147-166) binnen elke gevangenis. Amnesty International roept de Belgische autoriteiten dan ook op om deze artikelen zo snel mogelijk, zonder verdere vertraging, van kracht te laten worden.

OVERBEVOLKING EN MATERIËLE OMSTANDIGHEDEN

AANBEVELINGEN

Amnesty International roept de Belgische autoriteiten op om:

- een Globaal Plan tegen overbevolking uit te werken dat niet alleen gericht is op het vergroten van de capaciteit van de gevangenissen, maar dat ook oog heeft voor het Belgische strafbeleid en de procedures.
- te verzekeren dat voldoende en adequate middelen worden vrijgemaakt voor het gevangeniswezen en dat de problematiek van overbevolking effectief voldoende aandacht krijgt.
- ervoor te zorgen dat alle personen die van hun vrijheid zijn beroofd kunnen leven in menswaardige materiële omstandigheden
- een minimum niveau van dienstverlening te garanderen tijdens stakingen van het gevangenispersoneel.

Overbevolking in de gevangenissen blijft een van de grootste problemen in het Belgische gevangeniswezen en leidt geregeld tot onaanvaardbare behandeling van gevangenen. De beschikbare data van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) tonen duidelijk aan dat het aantal gedetineerden sinds 1997 steeds hoger lag dan de gevangenscapaciteit toeliet. Dit was nooit een groter probleem dan in 2013.^{iv} Data van 1997 tot 2013 tonen aan dat het aantal gedetineerden steeg met 43%, terwijl gedurende diezelfde periode de draagkracht van de gevangenissen slechts steeg met 26%. Op 1 maart 2013 zaten 11.732 gedetineerden vast voor een capaciteit van 9.255.^v

De effecten van overbevolking zijn vaak schadelijk voor het welzijn van de gevangenen en de goede werking van het gevangeniswezen. Overbevolking leidt tot een beperkte en onhygiënische huisvesting, gebrek aan privacy, schending van veiligheidsnormen, verminderde activiteiten, overbelasting van de medische zorg, geweld onder gevangenen, etc.^{vi} Hierdoor blijven verkommerde faciliteiten in gebruik en werden tijdelijke oplossingen noodzakelijk. De overbevolking leidt dan ook tot een verslechtering van de materiële omstandigheden. In sommige gevangenissen, zoals in Jamioulx en Vorst, zijn deze werkelijk schrijnend. De cellen beschikken vaak niet over sanitaire voorzieningen, de douches zijn vaak onbruikbaar en beschimmeld, en in de gevangenis van Sint-Gillis krioelt het zelfs van het ongedierte.^{vii} Deze leefomstandigheden zijn ontierend en schenden het recht op privacy en de menselijke waardigheid. Bovendien hebben er zich in het verleden ook ontsnapingen voorgedaan die te wijten waren aan een gebrek aan onderhoud en/of vernieuwing.^{viii}

Deze situatie leidt bovendien tot grote onvrede bij het gevangenispersoneel over werkdruk, veiligheid en werkomstandigheden. Die onvrede leidt tot tal van stakingen die door politiediensten moeten worden opgevangen. Politiediensten zijn hiertoe echter niet opgeleid. Onder meer het Comité ter Preventie van Foltering (CPT) wees meermaals op de problematische situatie tijdens stakingen (schorsing van bezoek,

tijd op de wandeling, voedselbedeling, hygiëne, etc.). Het CPT heeft verder geconstateerd dat de politie zich tijdens deze interventies schuldig heeft gemaakt aan misbruiken tegen gedetineerden.^{ix} België blijft tekortschieten in haar aanpak en er is nood aan een efficiënte oplossing die zorgt voor een gegarandeerd minimumniveau van dienstverlening gedurende dergelijke stakingen.

Amnesty International is bezorgd dat de systematische en langdurige overbevolking en de gevolgen daarvan zullen bijdragen tot de onmenselijke en ontorende behandeling van de gedetineerden. Deze bezorgdheid geldt met name voor arresthuizen en gevangenissen in grotere steden waar de volgende beperkingen werden opgelegd: beperkte toegang tot de gemeenschapsruimte, werk, douches, toiletten, sportruimte en zelfs medische en sociale diensten. Hieraan moeten we nog de promiscuïteit van de gevangenen en de beperking van de individuele ruimte met gedegradeerde materiële en sanitaire omstandigheden toevoegen.^x Het Rekenhof evalueerde begin 2012 zeven maatregelen die de voorbije legislaturen hadden ingevoerd om dit probleem aan te pakken. Het concludeerde dat deze eigenlijk niet werken, op de maatregelen met betrekking tot voorwaardelijke vrijlating na.^{xi}

Amnesty International blijft aandringen voor een snelle oplossing en treedt het Rekenhof, dat oproept tot het aannemen van een Globaal Plan, bij.^{xii} Dergelijk plan mag zich niet alleen toeleggen op de uitvoering van gevangenisstraffen en de capaciteit van de gevangenissen, maar moet ook oog hebben voor het Belgische strafrechtelijk beleid en de procedures. Speciale aandacht moet uitgaan naar het wegwerken van omstandigheden en praktijken die de mensenrechten van de gevangenen schenden. Verder moeten de autoriteiten ook de bredere sociale en economische problemen die leiden tot crimineel gedrag aanpakken.

Tot slot is een ander aandachtspunt de scheiding van verdachten en veroordeelden.^{xiii} Tijdens haar recente bezoek aan de gevangenis van Vorst, stelde het CPT vast dat van een dergelijke scheiding geen sprake is.^{xiv} Ook geïnterneerden worden nog al te vaak in gevangenissen geplaatst waar zij niet de juiste, aangepaste zorg krijgen (cf. infra).^{xv} Een geslaagde re-integratie heeft hieronder sterk te lijden.

GEÏNTERNEERDEN

AANBEVELINGEN

Amnesty International beveelt aan om:

- voldoende plaatsen te voorzien in gespecialiseerde psychiatrische faciliteiten voor gedetineerden met intellectuele of psychologische en mentale gebreken, zodat ze niet langer dienen te worden vastgehouden in gevangenissen. In deze faciliteiten moet er bovendien adequate medische behandeling worden voorzien;
- de Belgische wetgeving met betrekking tot geïnterneerden alsook het EVRM en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens na te leven.

De situatie van geïnterneerden in België is er ondanks plannen voor nieuwe forensische psychiatrische faciliteiten niet voldoende op vooruitgegaan.^{xvi} De meest recente statistieken geven aan dat België in 2011 4093 geïnterneerden telde, wat een stijging betekent van 24% ten opzichte van de zes voorgaande jaren.^{xvii} Daarvan waren 1099 geïnterneerden opgesloten in gevangenissen, goed voor een 10% van de totale gevangenispopulatie. Ze worden vastgehouden in psychiatrische vleugels of in celblokken bij reguliere gevangenen.^{xviii}

Amnesty International is bezorgd over de overbevolkte psychiatrische vleugels in gevangenissen, het gebrek aan speciaal opgeleid personeel, onvoldoende verzorging, eenzame opsluiting en het ontbreken van een lopende behandeling en medische onderzoeken. Uit een rapport van 2012 van het CPT bleek dat gevangenen met een mentale ziekte voordeel zouden halen uit een aangepaste individuele behandeling, maar dat de gevangenissen hiervoor niet voldoende of zelfs helemaal niet zijn uitgerust met hiertoe gekwalificeerd personeel en een adequate infrastructuur.^{xix} De CPT stelde ook vast dat de psychiatrische vleugel van de gevangenis in Vorst slechts één fulltime psychiater telde, wat leidde tot lange wachtlijsten.^{xx} Bovendien zouden in sommige gevangenissen geïnterneerden geplaatst worden in eenzame opsluiting zonder medisch toezicht.^{xxi}

Om overgeplaatst te worden van gevangenissen naar gespecialiseerde instellingen dienen gedetineerden bovendien twee tot drie jaar geduld te hebben door overvolle wachtlijsten.^{xxii} Door dergelijke gang van zaken is België reeds veroordeeld voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dat besliste dat België het recht op vrijheid en veiligheid (art. 5 EVRM) had geschonden door een mentaal zieke man meer dan zeven jaar te detineren in gevangenisfaciliteiten die niet aangepast waren aan zijn toestand.^{xxiii} Nog recenter, op 13 januari 2013, stelde het Hof België opnieuw aansprakelijk, deze keer voor de schending van de artikels 3, 5 §1 en §4 betreffende een mentaal zieke die meer dan 15 jaar gedetineerd werd in de psychiatrische vleugel van een gevangenis. Het Hof oordeelde dat de Belgische autoriteiten hun verplichting niet waren nagekomen om de nodige zorg te bieden en dat de zieke daardoor onderhevig was aan een onterende behandeling. Verder wees het Hof nog op het structurele probleem van een gebrek aan aangepaste psychiatrische faciliteiten.^{xxiv}

EINDNOTEN

ⁱ Loi de principes du 12 janvier 2005 concernant l'administration pénitentiaire ainsi que le statut juridique des détenus.

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2005011239&table_name=loi

ⁱⁱ Zie bijvoorbeeld Amnesty International, *Belgium: Asylum seekers and irregular migrants, excessive use of force by police, prison conditions and the banning of face veils*, AI Doc. EUR 14/001/2010, 8 November 2010. <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR14/001/2010/en>

ⁱⁱⁱ Artikel 180 van de Dupont-wet stelt dat de Koning beslist wanneer welke artikels van kracht zullen zijn. Er zijn Koninklijke besluiten in het leven geroepen, maar niet voor de volgende artikels: 7 (consultatieve organen in elke gevangenis), 14-15 (verschillende afdelingen voor verschillende categorieën van gevangenen, etc.), 17-18 (klachtenprocedure voor transfers van gedetineerden), 20-41 (Centraal Toezichtorgaan, individuele plannen per gedetineerde, veiligheid en hygiëne etc.), 43, 48-52 (bepalingen rond het gevangenisregime), 75, 81-97 (het recht van gedetineerden om werk te verrichten, bepalingen rond gezondheidszorg,...), 99-102 (medische zorgen), 147-166 (klachtenprocedures voor gedetineerden), 167§2 en 3.

^{iv} Data van op de website van de federale Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI). De grafiek toont aan dat de overbevolking tussen 1997 en maart 2013 steeg van 111% tot bijna 127%. <http://statbel.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/population/autres/detenu/>. Bron: Federale Overheidsdienst Justitie, Algemene Directie EPI Penitentiaire Inrichtingen.

^v *Ibidem*.

^{vi} CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 23 au 27 avril 2012*, CPT/Inf (2012) 36, Straatsburg, 13 december 2012, www.cpt.coe.int/documents/bel/2012-36-inf-fra.htm, §73-76; CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009*, CPT/Inf (2010) 24, Straatsburg, 23 July 2010, www.cpt.coe.int/documents/bel/2010-24-inf-fra.htm, § 91.

^{vii} Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen, *Jaarverslag 2008-2010*, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/centrale_toezichtsraad_rapport_2008-2010_tcm265-156810.pdf, 25.

^{viii} Belgische Kamer van Volkvertegenwoordiging, *Schriftelijke vragen en antwoorden*, 15 mei 2012, QRVA 53 065, [http://www.dekamer.be/doc/qrva/pdf/53/53koo65.pdf#search="gevangenis van verviers"](http://www.dekamer.be/doc/qrva/pdf/53/53koo65.pdf#search=), vraag Nr. 43.

^{ix} CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009*, CPT/Inf (2010) 24, Straatsburg, 23 juli 2010, www.cpt.coe.int/documents/bel/2010-24-inf-fra.htm, § 84-85.

^x OIP, *Grève dans les prisons – de l'impossible spirale p*, 8 februari 2013, <http://www.oipbelgique.be/index.php>

^{xi} Rekenhof, *Mesures de lutte contre la surpopulation carcérale - Rapport de la Cour des comptes transmis à la Chambre des représentants*. December 2011, <https://www.ccrek.be/FR/Publications/Fiche.html?id=1ebadf21-41a6-4ef2-8e93-18a0fb74858e>, page 11.

^{xii} Rekenhof, *op cit.*, page 31.

^{xiii} Art. 11, Basiswet Betreffende het Gevangeniswezen en de Rechtspositie van de Gedetineerden, 12 januari 2005, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2005011239&table_name=wet

^{xiv} CPT, *Rapport au Gouvernement de la Belgique Relatif à la Visite Effectuée en Belgique par le Comité Européen pour la Prévention de la Torture et des Peines ou Traitements Inhumains ou Dégradants du 23 au 27 avril 2012*, <http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2012-36-inf-fra.pdf>, § 16.

^{xv} FOD Justitie, *Justitie in Cijfers 2012*, http://justitie.belgium.be/nl/binaries/0210_JIC2012_NL_tcm265-230185.pdf, 45.

^{xvi} Conseil central de surveillance pénitentiaire et commissions de surveillance, *Rapport Annuel 2008-2010*, page 38.

^{xvii} Moens I. and Pauwelyn L., *Geen opsluiting, maar sleutels tot re-integratie. Voorstellen voor een gecoördineerd zorgtraject voor geïnterneerden*,

http://issuu.com/w247/docs/2012_forensische_psychiatrie?mode=window&backgroundColor=%23222222, page 8.

^{xviii} *Ibid.* page 19.

^{xix} CPT/Inf (2012) 36, *op cit.*, § 37.

^{xx} *Ibid* §35-36.

---

^{xxi} Conseil central de surveillance pénitentiaire et commissions de surveillance, *Rapport Annuel 2008-2010*, page 39.

^{xxii} Conseil central de surveillance pénitentiaire et commissions de surveillance, *Rapport Annuel 2008-2010*, page 38.

^{xxiii} ECHR, L.B. vs. Belgium (Application 22831/08), 2 October 2012, Strasbourg, § 85.

^{xxiv} ECHR, Claes vs. Belgium (Application 43418/09), 10 January 2013, Strasbourg, § 98.